

**Dani otvorenih vrata
vjerskih zajednica u Doboju**

**Дани отворених врата
вјерских заједница у Добоју**

UREDNIK I RECENZENT:
mr Atijas Dario

FOTOGRAFIJE
Siniša Simić

IZDAVAŠTVO
Štamparija i Udruženje distrofičara Doboj

ŠTAMPA
RPS Doboj

TIRAŽ
100 primjeraka

"Misija OSCE-e u BiH je podržala štampanje ovog materijala"

Општина Добој
Opština Doboј
Doboј Municipality

Министарство просвјете и културе Републике Српске
Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske

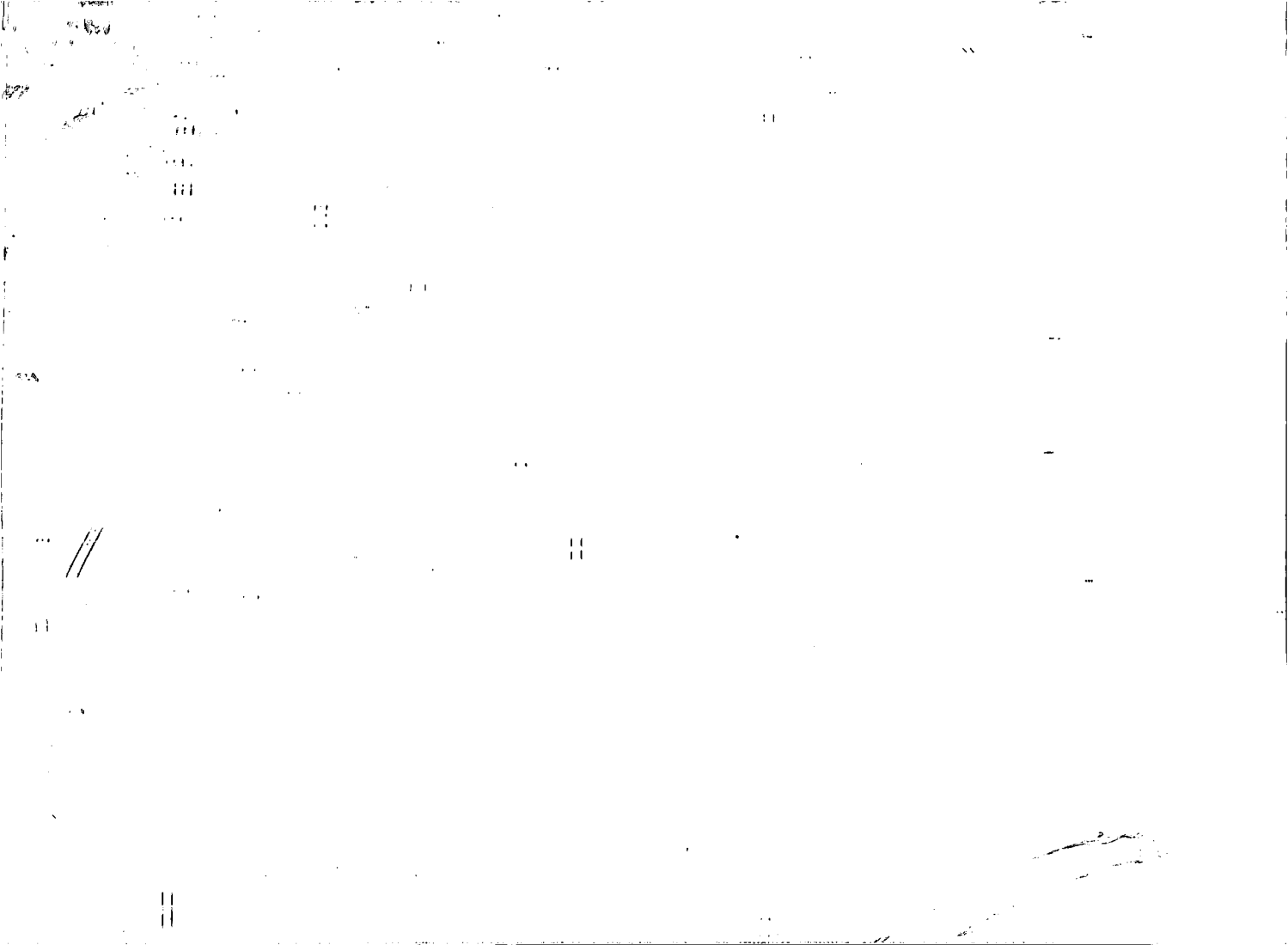
Dani otvorenih vrata vjerskih zajednica u Doboju
Дани отворених врата вјерских заједница у Добоју

Doboј, 2012.

"Ovaj projekat je finansiran od strane Američke ambasade u Sarajevu i svi stavovi, mišljenja i zaključci izneseni ovdje ne odražavaju nužno stav State Departmenta nego isključivo autora"

Sadržaj

- *Predgovor*
 - *Srpska pravoslavna crkva,
otac Vanja Jovanović, protonamjesnik Rastko Maksimović*
 - *Islamska zajednica,
Bajro ef. Džafić, Adil ef. Rudanović,*
 - *Rimokatolička crkva,
prema knjizi “110 godina župe Doboj”, (vlč. Senjak, Josip, Doboj 2009.)
Internet izvori*
 - *Jevrejska zajednica,
Eli Tauber, Atijas dr. Danijel*

//

||

||

||

• Predgovor

Grad Doboj je među onim gradovima u svijetu koji se može ponositi njegovim vjerskim objektima smještenim u nizu, jedan pored drugoga. Poziv na namaz, zvuk zvonika i šofara poziva na molitvu. Prožimanje ovih melodija najavljuje dobrodošlicu svakome ko ih posjeti.

Vjerske zajednice u Doboju, u saradnji sa Ministarstvom prosvjete i kulture Republike Srpske te uz podršku SO Doboj, odlučile su ponuditi ovu publikaciju učenicima osnovnih škola i onima koji žele prijeći prag i otvoriti vrata. Ali, ne bilo koji prag, nego vrata Božije kuće, odnosno vjerskih objekata naših sugrađana. Njen cilj jeste da se upoznamo sa vjerskim objektima kao i da potiče međureligijski dijalog, kako zbog unapređenja i razvoja demokratskih principa u obrazovnim institucijama na svim nivoima, tako i zbog promoviranja demokratskih vrijednosti, tolerancije i uvažavanja drugog u društvu u cjelini. Činjenica je da ove vrijednosti, pored toga što su značajne za pojedinca u svom ličnom kulturnom poslanstvu, stvaraju onaj atraktivni ambijent, koji je i osnova za pozitivnu društvenu dinamiku i ekonomski razvoj te uopšte snagu za budućnost zajednice i svih njenjih članova.

Gostoprimstvo je duboko usađeno u korijene svih abrahamskih religijskih tradicija: judaizma, hrišćanstva i islama. Princip gostoprimstva u bitnome znači da vrata nisu slučajno otvorena nego da je svaki gost dobrodošao. U mističnim iskustvima judaizma, hrišćanstva i islama, otvaranje vrata često znači i otvaranje srca za svakoga ko pokuca.

Sve na jednom mjestu jeste prednost ove publikacije u kojoj su se autori, u saradnji sa urednikom, trudili da što vjernije prikažu svoje vjerske zajednice putem sadržaja ove brošure.

mr Atijas Dario

- Српска Православна Црква

отац Вања Јовановић
протонамјесник Растко Максимовић

Храм или црква је свето мјесто гдје се Бог велича и слави, гдје се врши најсветија жртва Христова света тајна Евхаристије (литургија) и гдје се вјерници сакупљају на молитву и гдје бивају учесници спасоносних дарова које им, у име Господа Исуса Христа, дају за то посвећена свештена лица. Имена храма су различита: *ecclesia* (франц. *l'eglise*, италиј. *chiesa*, енгл. *church*), што је првобитно означавало само сакупљање народа, одн. скуп. Потом, *domus*, кућа, дом Господњи, дом молитве, *domus orationis*; *domus Dei*, кућа Божија; *basilica*, царски дом, кућа небеског цара.

Мање цркве на гробовима мученика, подигнуте у њихову част и чији су они били патрони/ заштитници, звале су се *martyria*, *confessiones* (мученик на грч.)

Крипте (од грчког глагола скривати) су мање цркве грађене под земљом. Данас се овим изразом означавају просторије испод цркве, намјењене за сахрањивање а могу бити подешене и за богослужбену употребу.

Капела (лат. *capella*) је првобитно био назив просторије за молитву у краљевској палати у Паризу, гдје је чуван плашт (сарра) св. Мартина Турског. Свештеници који су чували овај плашт називани су капелани. Касније овај назив означава мање цркве у дворовима, манастирима, болницама, и на гробљима. Многе велике цркве у свом саставу имају више мањих просторија, подесних за вршење појединих богослужења и читање молитава које се зову капеле или параклиси.

Храм св.ап.Петра и Павла у Добоју

Мјесто, положај и градња цркве

У раном хришћанству цркве су, по могућству, постављане на узвишеним мјестима, да би биле права слика Цркве Христове која је положена на стијени и дома Господњег наврх гора како то стоји у Светом писму.

Црква се окреће према истоку. Тертулијан (+ око 220 год.) каже:

„Наше цркве су подигнуте на узвишеном мјесту и окренуте су према истоку“.

Улаз у цркву је са запада у вјерници стојећи на молитви окренути су ка олтару, симболу неба, духовне свјетлости и Христа

„Сунца правде који ће се о другом доласку појавити као муња са истока“ (Мт 24, 27).

Православна црква се и данас строго придржава овог правила. Према црквеним правилима, оснивање и подизање цркве везано је за одређене прописе и обреде као што је дозвола надлежног Епископа, утемељење, тј. Полагање камена темеља, усађивање крста, постављање светих моштију и освећење антиминос. Такође се подразумјева да свака црква мора бити посвећена: Богу, Богородици, Господњим или Богородичиним празницима, светом или светима.

Унутрашњост цркве

Простор у цркви организован је тако да се на једном мјесту може скупити много вјерника и да се њихово кретање усмјери према олтару који је од осталог дјела цркве одвојен иконостасом. Олтар је мјесто на коме се обавља жртвени обред. Ту свештеник приноси бескрвну жртву. У олтарском простору налази се Часна Трпеза.

Часна Трпеза (свети престо, часни престо, олтар, „велики олтар“), јесте четвороугаони сто на једном, четири или пет стубова. Представља средиште и најважнији дио олтарског простора у коме се врши Евхаристија. У Часној Трпези се налази честица мошти (дио тијела неког од Светитеља) која се приликом освећења храма ставља испод или у њу. Према Православном учењу Часна Трпеза симболизује и трпезу за којом је обављена Тајна вечера те крст Христовог Распећа, његову смрт и гроб као и васкрсење и престо на који је сјео поред Бога Оца. Она такође симболизује и небески олтар око којег анђелске силе служе Небеску Литургију.

Проскомидија (грч. приношење; жртвеник, предложење, протезис, „мали олтар“), је и дио олтарског простора. Код мањих храмова је у облику нише.

Налази се сјеверно од Часне Трпезе за похрањивање богослужбених предмета, чување и припрему часних дарова за чин Евхаристије, такође и као жртвеник на коме се спремају Часни Дарови. Поред жртвеника је умиваоник над којим свештеник говорећи молитву пере руке прије богослужења.

Први дио Литургије Јована Златоустог и Василија Великог јесте припрема просфоре и вина часних дарова за Св. Литургију и Евхаристију. Између осталог, проскомидија симболизује обред представљања безгрешног зачећа и Христове назаретске године живота. Проскомидија се врши при затвореним дверима иконостаса и навученим завјесама.

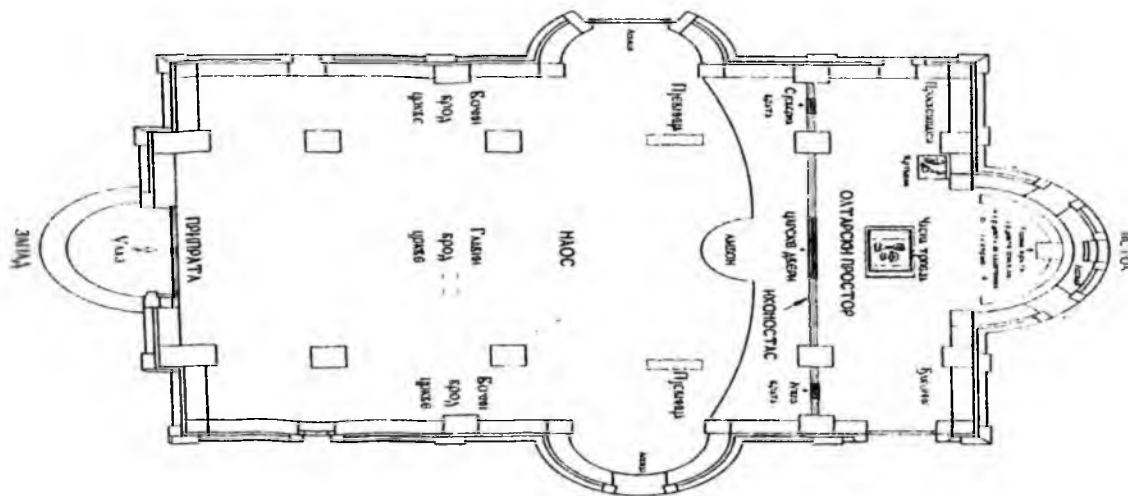
Ђаконик / ђаконикон, је у свом изворном значењу простор за ђаконе, односно простор гдје су стајали ђакони у току Св. Литургије. Данас овај простор има практичну функцију и у њему се чувају одежде, разни сасуди, књиге и др.

АМВОН је повишено мјесто смјештено између олтара и главног брода цркве, најчешће између олтара и главног брода цркве, најчешће испред самог иконостаса. Намјењен је да се са њега читају библијски текстови у литургији (ћакон чита Јеванђеље). У ранохришћанским црквама амвони се налазе на бочним странама док се у романичким помјерају више у дубину главног брода цркве. У случају два амвона, са сјеверног се читало Јеванђеље а са јужног посланице. У XI вијеку амвоне полако истискују проповједаонице.

Иконостас (грч. Слика, положај) представља дрвену, камену или металну преграду украшену иконама која дијели наос цркве од олтарског простора, односно одваја простор намјењен посвећенима од оног у коме се током богослужења налазе вјерници, чинећи у симболичном смислу границу између двије цркве видљиве и невидљиве, земаљске и небеске. Првобитну олтарску преграду чинила је консктрукција са стубовима, архитравном гредом и парапетним плочама, а отвори између стубова били су затворени завјесама (катапетазмама). Постављењем икона, олтарска преграда је прерасла у иконостас. Термин иконостас јавља се касно, под руским утицајем, док се чешће користио израз темплон. Декорисање иконостаса усталило се тек у XI и XII вијеку, а од XIV вијека дуборезни и позлаћени иконостас се све више развија увис достижући и 6 или 7 редова. Од XI вијека постоје у Византији сачувани примјери иконостаса који има јасну иконографску садржину. На средини иконостаса налазе се царске двери/царска врата, украшена представом Благовјести, док су остала двоја врата. тзв. Ђаконска или анђелска (сјеверна и јужна) украшена представама Св. Ђакона и Анђела.

Царске двери су затворене када се не врши служба. Када се ова врата требају отворити разликују се зависно од јурисдикције и обичаја. У неким Црквама она су увјек отворена те се затварају само у одређеним тренутцима, док су другдје она чешће затворена а отварају се опет у одређеним тренутцима службе. Када служи епископ двери су отворене. Царске двери као и бочна врата, отворена су током Свијетле седмице.

Сјеверна и јужна врата називају се и ђаконска јер их често користе ђакони. Понекад се називају и Анђеоска врата јер су на њима осликани арханђели михаило и Гаврило. Јужна врата су типично „улазна“ врата, а на њима је најчешће осликан арханђел Михаило јер је „бранитељ“ док су сјеверна врата „излаз“ и на њима је најчешће осликан арханђел Гаврило.

Пресјек цркве

Правило улажења у олтар

Постоји правило које се односи на то које особље и када могу ући или изаћи у олтар и кроз која врата то могу учинити. Царска врата и простор између њих и Часне Трпезе не смију користити лаици ни у ком случају, и ако се мушка дјеца могу унијети кроз њих у обреду уцрковљења. Епископи могу ући кроз Царске двери у било којем тренутку. Свештеници и ђакони могу то учинити само у посебним тренутцима током службе када су врата отворена. Остали (крштени мушкарци) улазе кроз бочна врата. Улазак у олтар без благослова и без разлога је забрањен чак и док траје служба.

Богослужења представљају Црквене службе које се врше у храму јавно за све вјернике. Дијеле се на службе: дневног, седмичног и годишњег круга.

Дневне службе јесу: девети час, вечерње и повечерје; полуноћница, јутрење и први час; трећи час и шести час и Св. Литургија.

Седмичне службе: понедељак арханђелима и анђелима; уторак Претечи и Крститељу Јовану; сриједа и петак Часном крсту; четвртак Апостолима и светитељу Николају; субота светима и усопшима (мртвима); недеља посебан дан у седмици, успомена на Христово Васкрсење; (Недеља је основ недељног круга).

Годишњи празници су утврђени Црквеним календаром, и празници везани за Ускрс.

Литургија - установљена је од самог Господа Исуса Христа на посљедњој, Тајној вечери (Лк 22,14; Мт 27, 26-29; Мк 14, 22-25).

У најужем смислу, Литургија означава службу Божију, богослужење. Израз Литургија првобитно је одређивао неку радњу кроз коју група људи постаје у заједници нешто више од простог скупа појединаца.

Литургија јесте богослужбени чин који свој врхунац налази на Светој Тајни Причешћа са циљем заједнице са Христом и спасења. У њој се заједница вјерних кроз заједничку молитву, заједнички принос и примање Светих Дарова сусреће са Васкрслим Господом. Православна Литургија је византијског типа, и њу су у VI вијеку записали и уобличили Св. Јован Златоусти и Св. Василије Велики. У VI вијеку, Св. Григорије Двојеслав, записао је у Цариграду текст још једне Литургије која се данас служи у току Великог Поста (пред Васкрсење), под именом Литургија раније освећених часних дарова Литургија пређеосвећених дарова. На основу тога у православној богослужбеној пракси, служе се:

- Литургија Св. Василија Великог, служи се десет пута годишње: у првих пет недеља Великог Поста, на Велики Четвртак и Велику суботу, на Бадњи дан и на Крстовдан (уочи Богојављења) и на дан Св. Василија Великог 1. јануара.
- Литургија пређеосвећених дарова, служи се сриједом и петком Великог поста, прва три дана Страсне седмице (на Велики понедељак, Велики уторак и Велику сриједу), као и у дане Великог Поста кад није прописана Литургија Св. Василија Великог или Литургија Св. Јована Златоустог.
- Литургија Св. Јакова, брата Господњег, служи само на дан Св. Јакова 23. октобра.
- Литургија Св. Јована Златоустог, служи се у све друге дане када се не служи нека од већ наведених Литургија.

Литургија одражава хришћански поглед на свијет и главне тежње Цркве са крајњим нагласком на есхатон (коначно стање будућности). Њен централни догађај јесте савршење (савршити трајно заједнички вршити) Евхаристије.

Света Литургија састоји се из три основна дијела:

- Проскомидија чин припреме приноса хљеба и вина.
- Литургија оглашених (катихумена) у средишњем дијелу има бесједу (Литургија ријечи) и представља мисију.
- Литургија вјерних у облику заједничког служења и заједничког причешћивања.

Иконостас храма св.ап. Петра и Павла у Добоју

Просфора (грч. принос) јесте хљеб са квасцем од пшеничног брашна, воде и соли, који се приноси као евхаристијска бескрвна жртва и који се освећује у Св. Литургији. Средишњи дио просфоре који се вади на Проскомодију зове се Агнец (грч. - јагње). Овај дио просфоре свештеник исјеца уз изговарање одређених ријечи Светог Писма: „као овца на заклање би вођен и као јагње непорочно...“ (Ис. 53) и ставља на дискос (округли метални тањирић). У даљем току литургије врши се призивање Светог Духа (Еликлеза) и освећење овог хљеба након чега се он дејством Светог Духа претвара у пречисто Тијело Христово, а вино и вода у путиру (чаши) у Крв Христову, којима се потом свештеници причешћују.

За Проскомодију је потребно пет просфора. Свака има одређену симболику у току богослужбене радње и свака је са горње стране обиљежена печатом.

Печат јесте квадрат са крстом у средини и монограмима међу крацима крста: ИС ХС НИ КА (Исус Христос побјеђује). Средишњи дио просфоре који се вади на Проскомодији, и који представља Агнец, исјече се на ситне комаде и као нафора / антидор подјели се присутним вјерницима по завршетку Св. Литургије.

ОСВЕЋЕНИ ДАРОВИ представљају коначан облик предложених Светих Дарова хљеба и вина припремљених на проскомодији, који се користе за причешћивање свештенства и вјерника. Дарови у облику хљеба и вина су призивом и силом Светог Духа постали Пречисто Свето Тијело и Крв Спаситеља Исуса Христа.

Сам чин освећења дешава се у склопу канона Евхаристије, тј. Анафоре, која је језгро и срж Свете Литургије. Након призовне молитве Светом Духу, ткз. Еликлезе, Богу Оцу да пошаље Светог Духа на Дарове који се приносе и да их дејством и силом Светог Духа претвори у Тијело и Крв Христову приложени Свети дарови постају Освећени Свети Дарови, те се по благослову завршава сам чин евхаристијског освећења.

ПРИЧЕСТ, ПРИЧЕШЋЕ, Света Тајна Евхаристије, у ужем смислу, у старој хришћанској Цркви, означава молитву захвалницу прије освећења хљеба и вина у току Литургије, а у ширем смислу, означава Свету Тајну Причешћа, без које је хришћанство непојмљиво. Евхаристија је најважнија дио и врхунац Црквеног сабрања, јер она даје јединство, значење и смисао свим члановима Литургије, односно Богослужење уопште.

часна трпеза у храму св. ап. Петра и Павла у Добоју

Српска православна парохија добојска у Добоју

Српска православна црква је Епископална, са Патријархом као врховним поглаваром на челу цркве, а што се види из Устава Српске православне цркве (чл. 12. и 13.) њена главна административна подјела је на епархије, како у црквено – јерархијском тако и у црквено-самоуправном погледу. На челу епархије стоји надлежни епископ као њен непосредни поглавар. У црквено-административном погледу епархија се, ради лакшег управљања, дијели на архијерејска намјесништва, црквене општине, парохије и манастире. Архијерејско намјесништво сачињава одређен број црквених општина и парохија, које су под надзором архијерејског намјесника (намјесник је словенска ријеч и значи – замјеник), кога искључиво поставља надлежни епископ (тачка 15 чл. 108). О оснивању и називу, укидању и свим променама одлучује надлежни епископ. Архијерејско намјесништво добија назив по мјесту свог сједишта.

Општина и град Добој припадају Епархији зворничко-тузланској, на чијем челу се налази Његово Преосвештенство Господин Василије. На подручју општине Добој налази се и дјелује Православно Архијерејско намјесништво добојско, а у самој граду и приградским насељима Црквена општина и парохија добојска у којој тренутно има пет православних свештеника. Најстарији храм у Добоју је храм светих апостола Петра и Павла који је саграђен 1936. године, а освећен је 1938. године.

На подручју парохије добојске тренутно је у изградњи шест православних храмова: Спомен храм Рођења Пресвете Богородице у центру града, храм Вазнесења Господњег у Плочнику, храм преподобне Петке Параскеве у Горњој Костајници, храм преподобног Сисоја Великог у Гаврићима, храм Светога Саве у Придјелу и храм Светога Василија Острошког на Усори.

Храм светих апостола Петра и Павла у Добоју

- **Islamska zajednica**
Bajro ef. Džafić
Adil ef. Rudanović
- **Džamija**

Džamije su islamske bogomolje, središnji hram u kojem se odvija glavni obredni život muslimana, prepoznatljive po nekoliko specifičnih detalja. Objekat može biti u raznim oblicima, najčešće je centralni dio u obliku kocke, na čijem vrhu je jedna ili više kupola. Sa bočnih strana se nalazi jedna ili više munara, dijelova objekta koji liče na kule pri čijem se vrhu nalazi prostor na kome stoji mujezin koji uči ezan, poziv na namaz (*Es-Salat*).

Vrh munare je zašiljen i ima oblik kupe, obično urađene od neke metalne konstrukcije, najčešće od bakra. U unutrašnjosti džamije se klanja pet dnevnih namaza, u džemmatu - posebnoj formaciji koju ljudi prave kada se spremaju za molitvu svojstvenu muslimanima. Obično odmah sa ulaza u unutrašnjosti džamije ispred sebe možete vidjeti jedan specifičan dio u obliku poluluka, malo udubljen u sam zidmihrab. Na tom mjestu stoji predvodnik svake molitve - namaza kojega džematlije nazivaju imam. Imam i svi učesnici u namazu su svojim licem okrenuti ka Kibli, koja po geografskom položaju odgovara smjeru ka Bejtullahu Kabi u gradu Meki u Saudijskoj Arabiji.

Pored osnovnih dijelova koji su predviđeni za namaz, u sklopu džamije se mogu nalaziti i mektebske učionice, abdesthane, gasulhane, čitaonice itd.

Livno – Džamija Hadži Ahmeda Dukatara sa sahat kulom

Uređenje džamije

U džamiji se često nalazi molitvena niša (mihrab) - ali često je dovoljna i crta, strelica ili pločica s riječi kibla - kako bi se odredio pravac prema Kabi u Meki, najvećem svetištu islama.

Sastavni dio džamije su prostorije s tekućom vodom ili bunar za obavljanje ritualnog pranja (abdesta) prije molitve (namaza) - abdesthane.

U predprostorima ili na ulazu u džamiju ostavlja se obuća, ali ih se smije i unijeti u džamiju, samo što potplati moraju biti okrenuti jedan prema drugom. U džamiju se ulazi desnom, a izlazi lijevom nogom, a pod je pokriven tepisima.

Glavna džamija osim toga ima propovjedaonicu (minber) za držanje hutbe (propovjed) petkom-džuma namaz. To je uzdignuta platforma, *dikkah*, s koje se ponavlja poziv na molitvu neposredno prije njenog početka, a kad se ne odvija ritualna molitva, sa nje se uči Kur'an. Molitvena niša je mjesto s kojeg imam (voditelj molitve) vodi molitvu-namaz, okrenut prema Meki. Imam može biti svaki punoljetni musliman koji ima propisana znanja i vlada molitvenim formama. On izlazi pred vjernike koji su svrstani u pravilne redove. Kako muškarci tokom službe Božje ne smiju vidjeti žene, one se mole iza muškaraca, odvojene u posebnoj prostoriji ili na galeriji.

Često je jedini ukras džamije kaligrafski ispisani stihovi-ajeti iz kurana i ornamenti. Prikazivanje Boga, ljudi i životinja su zabranjeni, ali ima prikaza pokrajina. Džamija nije samo prostor za molitvu, nego i općenito okupljalište muslimana. Koristi se za javna okupljanja kod sudbenih postupaka kao i za okupljanje radi javnih objava. Razne grupe mogu u njoj održavati svoje skupove, a djeca se okupljaju u njoj da bi pisala domaće zadaće. Često se u nju sklanjaju putnici radi vode, zajedništva s istomišljenicima i mjesta za spavanje. U različita vremena i različitim zemljama su prevladavali različiti tipovi zgrada.

Najstariji oblik je džamija-dvorište okruženo stubovima na kojima su lukovi (u Kairuanu, i u Kairu). Slično su stare i džamije sa "šumom stupova" u svojoj unutrašnjosti koje bi trebale podsjećati na palme pradžamije (Velika džamija u Kordobi, "Alhakim" Kutubija). U vrijeme osmanlija je bila omiljena gradnja džamija s centralnim objektom nadsvođenim s više kupola po uzoru na crkvu Aja Sofija u Istanbulu , i dva ili četiri minareta. Objekti džamija s velikim unutrašnjim dvorištem su tipični za Iran i Indiju, a fantastične građevine od blata su česte u području Sahela, dok se džamije u obliku pagoda grade u Indoneziji.

Minber (često i Mimer) (arapski: منبر) je prostor u džamiji gdje imam (vođa molitve) stoji za vrijeme hutbe. Minber je u potpunosti po svojoj funkcionalnosti govornica. Kao što je praksa i kod klasičnih govornica, minber je izdignuto mjesto, kako bi se osiguralo da se govornik dovoljno jasno čuje u svim krajevima džamije. Također, njegova visina doprinosi boljoj vidljivosti predavača od strane slušača.

Minber je obično oblika malog tornja sa stepenicama koje vode do njega. Često je prepun ornamentata i bogato ukrašen. Prvobitni minberi su bili obična drvena postolja sa 3 stepenika, no vremenom je postao sastavni znak islamske arhitektonske prepoznatljivosti. Današnji minberi u Bosni i Hercegovini imaju 12 stepenica, što odgovara turskoj tradiciji.

Minber je pozicioniran desno od mihraba, mjesta koje označava smjer molitve, tj. smjer Kabe prema kojoj se muslimani u molitvi okreću. Također, običajno je da je i minber okrenut u smjeru Kabe.

Mihrab - (arapski. محراب) je niša u zidu u džamiji koja je usmjerena u pravcu Kible (Kabe u Meki) kojoj su muslimani okrenuti za vrijeme molitvi. Za vrijeme zajedničkih molitvi u džamiji, imam stoji u mihrabu a ostali klanjači se nalaze iza njega.

Riječ „Mihrab“ izvorno, nema vjersko značenje, i u arapskom jeziku označava posebnu sobu u kući, na primjer u srednjovjekovnim zamkama sobu u kojoj se nalazi prijesto. Kod prvih generacija muslimana i kod prijašnjih vjerskih zajednica koje su obitavale pod arapskim govornim područjem pod terminom "Mihrab" se podrazumjevalo i posebno mjesto u kući u kojoj se obavljala molitva.

Halifa Osman Ibn Affan (644-656) je naredio da se označi zid u Poslanikovo džamiji u Medini u pravcu Meke, tako da bi hodočasnici koji posjećuju Meku znali u kojem pravcu je Kibla. To je bilo samo označeno mjesto u zidu sve do vladavine Velida I (705-715).

Namjesnik Medine Omer Ibn Abdul-Aziz je tu oznaku proširio i zamjenio nišom u zidu. Jedan Kur'anski ajet (19,11) spominje riječ "Mihrab":

"I on (Zekerijah) iziđe iz hrama (iz mihraba) u narod svoj i znakom im dade na znanje: "Hvalite ga ujutro i navečer!"

Mihrab

Munara ili Minaret - (arapski: منارة ili češće منارة) je jedinstven arhitektonski element islamskih bogomolja. Obično je visoka, mnogo veća od ostalih dijelova džamije, sa lukastom krunom na vrhu. Najčešće je napravljena kao samostojeća struktura.

Mahfil - je dio u džamiji, galerija gdje uglavnom klanjaju žene.

Čurs ili kurs - je manje uzvišenje, svojevrsni drveni stalak sa kojeg govornik ili predavač (vaiz) održava prigodno predavanje vjernicima. Obično je smješten na bočnim stranama džamije.

- **Osoblje džamije**

Imam - osoba koja predvodi vjernike u zajedničkoj molitvi, namazu. Sama riječ znači vođa, predvodnik.

Hatib govornik, koji drži hutbu ili predavanje petkom tokom džume ili na Bajramnamazu.

Muallim vjeroučitelj, koji vrsi vjersku obuku djece, ali i odraslih u džamiji. Najčešće imam, hatib i muallim su jedna osoba koja obavlja sve tri dužnosti.

Mujezin - osoba koja uči Ezan, poziva na namaz. On sakuplja vjernike na namaz. Njegova karakteristika, pored potrebnog znanja i lijepog karaktera je da ima lijep i melodičan glas.

Mutavelija on se brine o funkcionalnosti džamije i o uređenju džamije. Gotovo da bi ga mogli opisati

m vremeni

Sedmični namaz je džuma, petkom. Ima izrazito značajnu ulogu i islamu.

Periodični namazi, dva puta godišnje, su Ramazanski i Kur'anski bajram. Kao i džuma obavljaju se samo zajednički, (dok dnevni mogu i pojedinačno), i tim povodom džamije dobiju posebno svečano ozračje.

Pored namaza u džamiji se obavljaju i brojne druge aktivnosti: učenje Kur'ana, zikr-veličanje i hvaljenje Allaha dž.š., a u BIH i širem regionu raširena je tradicija učenja mevluda, pobožnih tekstova, ilahija, kasida i kur'anskih tekstova.

Tu su i prigodna predavanja, vazovi koji se drže u džamijama povodom prigodnih vjerskih blagdana, događaja i tokom mjeseca ramazana. Jedna od tradicija vezana za džamiju je i itikaf, iskazivanje pobožnosti, kada se imam ili grupa vjernika u potpunosti izdvoji, i zadnjih 10 dana Ramazana, boravi u džamiji i veliča Allaha dž.š.

Hutba petkom

Džamije u Bosni i Hercegovini

Džamije u Bosni i Hercegovini su u vlasništvu Islamske zajednice (IZ) koja njima upravlja.

Islamska zajednica je uspostavila pravila ponašanja, odredila predvođenje obreda i postavlja imame po džamijama.

IZ se stara da aktivnosti u džamijama budu u skladu s islamskim propisima i tradicijom. Prema kućnom redu o džamijama koji je propisala IZ, džamije su sigurno i slobodno mjesto za vršenje obreda svakom muslimanu i muslimanki koji poštuju u njima propisani red.

Bez znanja i dozvole imama, niko nema pravo u džamiji predvoditi vjernike u namazu, držati džumansku hutbu ili kakva druga predavanja, te držati mektebsku nastavu ili obavljati i predvoditi u džamiji bilo šta drugo što je u striktnoj nadležnosti imama džamije.

Džamije u svijetu

Kaba u Mekki (prva džamija po važnosti za muslimane)

KABA (arapski: الكعبة, "kocka" ili "utočište islama") je centralno svetište islama. Građevina je u obliku kocke, dugačke oko 11 m, a visoke oko 17 m. Ona se danas nalazi u sredini velike džamije u Meki. Predstavlja kiblu, tj. posebnu tačku prema kojoj se muslimani okreću u vrijeme molitve. Kaba za muslimane predstavlja središte svijeta. Ona je prvo što je Allah stvorio.

Crni kamen - u jugoistočnom dijelu građevine ugrađen je Crni kamen, i on je najsvetiji predmet u Kabi.

Za njega smatraju da je "kamen temeljac". Muslimani prema ovom kamenu iskazuju veliko poštovanje, ljube ga i dodiruju, naročito tokom hadža. Muslimani se ne klanjaju kamenu, te insistiraju na tome da su molitve ovdje izgovorene upućene Allahu a ne kamenu).

Izgled

Kaba ima samo jedna vrata, ali je njen religijski značaj više u spoljašnjosti. Od crnog kamena se prostire 2 m dugačak zid multzam koji se proteže do ulaznih vrata. Vjernici se na njega naslanjaju da bi dobili blagoslov. Kaba je najčešće pokrivena prekrivačem kisvom načinjenim od teškog crnog platna sa trakama na kojima su izvezeni stihovi iz Kur'ana. Oko Kabe se nalazi granitni pločnik koji se naziva matif. Nasuprot ugla u kome je ugrađen crni kamen, nalazi se zgrada u kojoj je sveti bunar Zemzem, dok se pred sjeveroistočnim dijelom nalazi kamen, za koji se tvrdi da predstavlja otisak stopala Ibrahima (Avrama), koga muslimani smatraju graditeljem Kabe. Odlomci iz Kur`ana, Uzvišeni Allah veli:

„I kada smo kao utočište Ibrahimu, pokazali mjesto gdje je Hram, rekli smo: "Ne smatraj Nama nikoga ravnim, i očisti ovaj Moj Hram za one koji će ga obilaziti, klanjati i ruku“ i sedždu činiti". I oglasi ljudima hadž: „Dolaziće pješke i na kamilama iznurenim i dolaziće iz dalekih mjesta.“ (Prijevod značenja Kur`ana, El-Hadždž: 26-27).

Uzvišeni, također, veli:

"Prvi Hram sagrađen za ljude jeste onaj u Meki, blagoslovljen je on i putokaz svjetovima. U njima su očiti znakovi- mjesto na kom je stajao Ibrahim. I onaj ko uđe u njega, treba da bude bezbjedan. Hodočastiti Hram, Allaha radi, dužan je svako ko može do njega doći, a onaj ko neće da vjeruje- pa, zaista, Allah nije ovisan o svjetovima." (Prijevod značenja Kur`ana, Ali`Imran: 96-97).

Zatim Uzvišeni kaže:

"I kada je Ibrahim njegov Gospodar s nekoliko riječi u iskušenje stavio , pa ih je on ispunio, Allah je rekao: "Učiniću te uzorom ljudima!" "I neke moje potomke!", zamoli on. "Moje obećanje ne obuhvaća nevjernike", reče On. "I učinili smo Hram utočištem i sigurnim mjestom ljudima. "Neka vam mjesto na kome je stajao Ibrahim bude prostor iza kojeg ćete namaz obavljati!"- i Ibrahimu i Ismailu smo naredili: "Hram Moj očistite za one koji ga budu

obilazili, koji budu tu boravili i koji budu molitvu obavljali." I kad Ibrahim zamoli: "Gospodaru moj, učini ovo, mjesto sigurnim gradom, a opskrbi plodovima one njegove stanovnike koji budu u Allaha i onaj svijet vjerovali!" On reče: "Onome ko ne bude vjerovao daću da malo uživa, a zatim ga prisiliti da uđe u paklenu vatru, a grozno li je ona prebivalište!"

I dok su Ibrahim i Ismail podizali temelje Hrama, oni su molili:

"Gospodaru naš, primi ovo od nas, jer Ti, zaista, sve čuješ i sve znaš! Gospodaru naš, učini nas dvojicu Tebi predanim, i od naših potomaka učini narod Tebi predanim, i pokaži nam naše obrede i oprosti nam, jer Ti primaš pokajanje i samilostan si! Gospodaru naš, pošalji im od njih Poslanika, koji će im učiniti Tvoje ajete, koji će ih Knjizi i mudrosti podučavati i očistiti ih, jer si Ti, zaista, Silni i Mudri."
(Prijevod značenja Kur`ana, El-Bekare: 124-129).

Poslanikova A.S džamija (druga po važnosti za muslimane)

Pogrešno se misli da je prva džamija koju je sagradio Muhammed a.s. bila ona u Medini. Naime, Allahov Poslanik s.a.v.s. je prvo stigao u predgrađe Medine po imenu Kuba i tu je ostao četiri dana i tu je sagradio prvu džamiju. U Medinu je stigao u ponedjeljak, osmog rebiul-evvela, godine četrnaeste od poslanstva - ili prve godine hidžretske, ili 23. septembra, 622. god. po rođenju Isa a.s. Nakon što se je smjestio u kuću Ebu Ejjuba el-Ensarije r.a. prvi korak kojeg je učinio Resulullah, a.s. je gradnja Poslanikove džamije. Na mjestu gdje se bila zaustavila njegova deva, naredi da se gradi džamija. To zemljište je kupio od dvojice dječaka, jetima, u čijem vlasništvu je bilo ovo zemljište. I sam je lično učestvovao u gradnji.

Mesdžid (džamija) je bio i vlada u kojoj su se donosile sve odluke od životnog interesa muslimana. Mesdžid (džamija) je bio i zgrada parlamenta, gdje su se održavale sjednice Šure-vijeća i donosile odluke.

Sadašnja Poslanikova a.s. džamija može u normalnim uslovima primiti 650.000 klanjača, dok za vrijeme ramazana i hadža broj klanjača za vrijeme jednog namaza prelazi i milion.

Džamija sa dvorištem zauzima površinu od 333.500 m². Ima deset minareta od kojih su šest velika po 104 m. Džamija ima 85 vrata koja su široka 3 a visoka 6 metra, 27 pokretnih kubbeta koja su teška po 80 tona, njihov prečnik je oko 18 metara; džamija se kontroliše sa 543 kamere; ozvučenje u Džamiji sačinjava 206 pojačala, svaki jačine po 600 vati i 3500 zvučnika. U Džamiji se nalaze i dvije velike biblioteke, institut za snimanje i produkciju Mesdžida, i brojne druge pomoćne službe. Također, Mesdžid ima i veliki parking koji se nalazi ispod zemlje i to na dva nivoa, a na koji se može parkirati 4444 automobila.

Mesdžidul - aksa (treća džamija po važnosti kod muslimana) ili Kuds za muslimane.

Aksa - je stari list knjige, na koji je historija urezala brojne tragove. Nema nijednog kamena u njegovu zidu, ogradi, temelju ili dvorištu a da na njemu historija nije ostavila svijetla obilježja, jer tu je mezarje poslanika, još od prvih Božijih poslanika, a njihov mesdžid bio je Makdis, iznad njegove stijene bio je nebeski mi'radž, a između njegovih zidova Muhammed, s.a.v.s, bio je imam svim poslanicima tokom Isra'a i Mi'radža, mu'džize kojom ga je nagradio Svemogući Gospodar. Hram u Jeruzalemu je i prva kibla, pravac u kojem su se muslimani okretali u namazu. Tek nakon 16. mjeseci poslije hidžre Muslimanima je naredeno da se u namazu okrenu prema kabi u Mekki.

Mesdžidul-aksa smatra se drugim mesdžidom po značaju, odmah poslije Mesdžidul-harama. Ebu Zerr prenosi: Upitao sam Božijeg poslanika:

«O Božiji poslanice, koja je prva džamija sagrađena na zemlji?» «Mesdžidul-haram», odgovorio je. Zatim sam upitao: «Aonda, «Mesdžidul Aksa», odgovorio je, pa sam upitao: «Koliko je između njih?», «Četrdeset godina, rekao je.» (Prenosi Buhari)

Historijski izvori nisu saglasni u vezi s tim ko je prvi graditelj Mesdžidul-aksa. Neki autori vele da je jedan od Ademovih, a.s, sinova sagrađio Bejtul-makdis četrdeset godina nakon što je njegov otac sagrađio Mesdžidul-haram. Rečeno je, takođe, da su Mesdžidul-aksa sagrađili melec koji su četrdeset godina ranije sagrađili i Mesdžidul-haram.

Ibrahim, a.s, bio je, takođe, jedan od graditelja Mesdžidul-akaa. Kada je prvi put, ušao u ken'ansku zemlju (Palestina), i posjetio Mesdžidul-aksa, šator je postavio na brežuljku Murija mjestu današnjeg Aksaa. Tada je prinio nekoliko kurbanda Uzvišenom Allahu u prisustvu ken'anskog kralja koji je bio jednobožac. Međutim, najprihvatljivije mišljenje je da je Ibrahim, a.s, sagrađio Aksa nakon povratka iz Hidžaza i gradnje Mesdžidul-harama. Graditelji Kudsa bili su i poslanici: Jakub, Davud i Sulejman, a.s. Zekerija, a.s, bio je odgovoran za Aksa (hram), u čijem mihrabu je molio Allaha da mu daruje dobro (hairli) potomstvo, pa mu je Allah, dž.š, darovao Jahjaa. Isa, a.s, učinio je Aksa i propovjedaonicom za da'wu (misiju) Allahu, dž.š.

O Doboju

Najstariji sačuvani pismeni trag imena Doboja potiče iz 1415 godine. Iste godine spominje se i naselje oko tvrđave. Prvo pominjanje imena Dobj u historijskim zapisima glasi ovako:

"... in Uxora suptus castrum Dobby... - U Usori pod tvrđavom Dobj".

Ne zna se tačno kada su Turci zauzeli Dobj, ali jedan pisani izvor iz 1503. godine zatiče tvrđavu u turskom

posjedu.

Polovinom XVIII stoljeća Doboju postaje sjedište najmanje kapetanije u Bosni, a pripadao je tešanjskom kadiluku. Tokom XIX stoljeća Doboju se još spominje u vezi sa Austro-ugarskim ratom. Sa ovim događajem Doboju ulazi u predvečerje Austro-ugarske okupacije Bosne i Hercegovine. Austro-ugarske okupacione trupe, koje su nadirale u pravcu Doboja, naišle su na neočekivani spontani otpor naroda.

Islamska zajednica

Istorijat Islamske zajednice na području Doboja svakako se vezuje za razvoj samog mjesta grada Doboja. Značajniji razvoj počinje 1521. godine, kada područje Srebreničke banovine ostaje pod osmanlijskom vlašću. Godine 1521. sagrađena je prva džamija u Doboju od strane sultana Selima II i ona i danas nosi naziv Selimija po svom graditelju. Drugo naselje koje je formirano poslije Doboja je Kotar, današnje Kotorsko, u kojem je izgrađena druga džamija na ovom području, mada o tome nema istorijskih podataka.

U periodu Osmanske vladavine, zatim Austrougarske, te Kraljevine Jugoslavije i SFRJ, Islamska zajednica se razvijala uporedo sa samim gradom, čije je stanovništvo bilo oko 80% bošnjačko, islamske vjere. Islamska zajednica u BiH je u Evropi jedina organizovana islamska zajednica, čija organizacija počinje donošenjem prvog sveobuhvatnog zakonskog akta Statuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u BiH, kojeg je 15. aprila 1909. godine sankcionisao car Franjo Josif. Ovaj statut je nastao kao posljedica snažnog otpora i stalnog borbenog stava i neraspoloženja prema Austro-Ugarskoj, kojim se stekao autonomni status Islamske zajednice.

Dalji normativni razvoj Islamske zajednice tekao je ovim tokom:

- 31. januara 1930. godine donesen je *Zakon o Islamskoj zajednici Kraljevine Jugoslavije*;
- 25. marta 1936. godine donesen je *Ustav Islamske zajednice Kraljevine Jugoslavije*;
- 26. avgusta 1947. godine donesen je *Ustav Islamske zajednice FNRJ*;

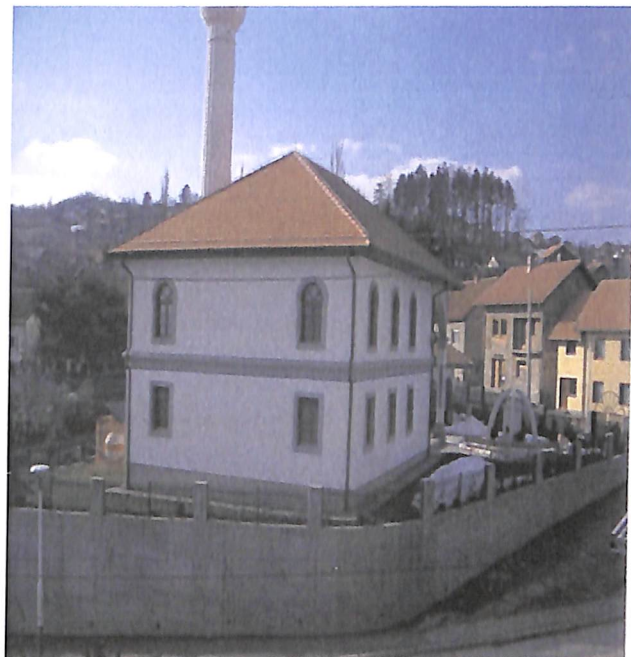
- *5. novembra 1969. godine donesen je Ustav Islamske zajednice SFRJ;*
- *8. aprila 1993. godine donesena je Ustavna odluka Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Raspadom SFRJ Bosna i Hercegovina je priznata kao samostalna država, te se ovom ustavnom odlukom preuređuje Islamska zajednica u novom državno-pravnom okviru.*
- *26. novembra 1997. godine donesen je Ustav Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini koji je danas na snazi.*

Bogomolje - Duše svakog grada

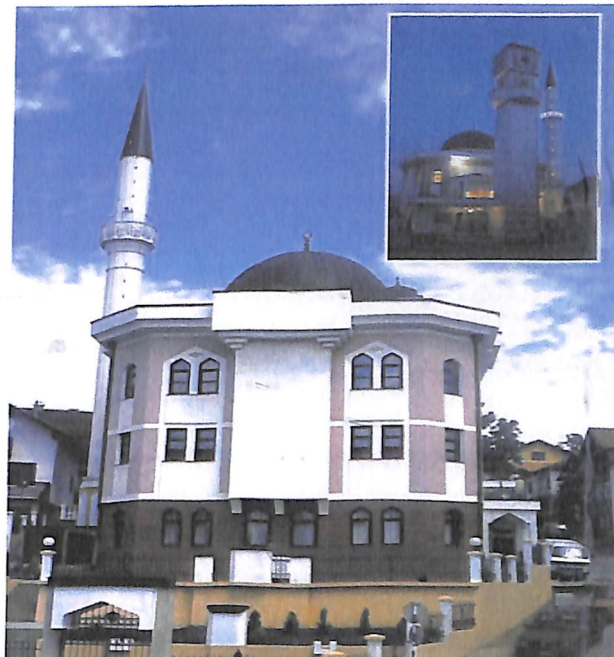
Džamije Selmija i Trnjak

U podgrađu dobojske tvrđave sultan Selim u periodu od 1520 do 1528 izgradio je džamiju za potrebe posade tvrđave koja je tada imala oko 60 vojnika, a u podgrađu su živjele njihove porodice i razvijala se čaršija i malo trgovište. Po ovom sultanu džamiju prozvaše Selimija ili Selmija. Izdržala je vijekove, najezde Eugena Savojskog i česte požare. Poznata je i pod imenom Gornja džamija.

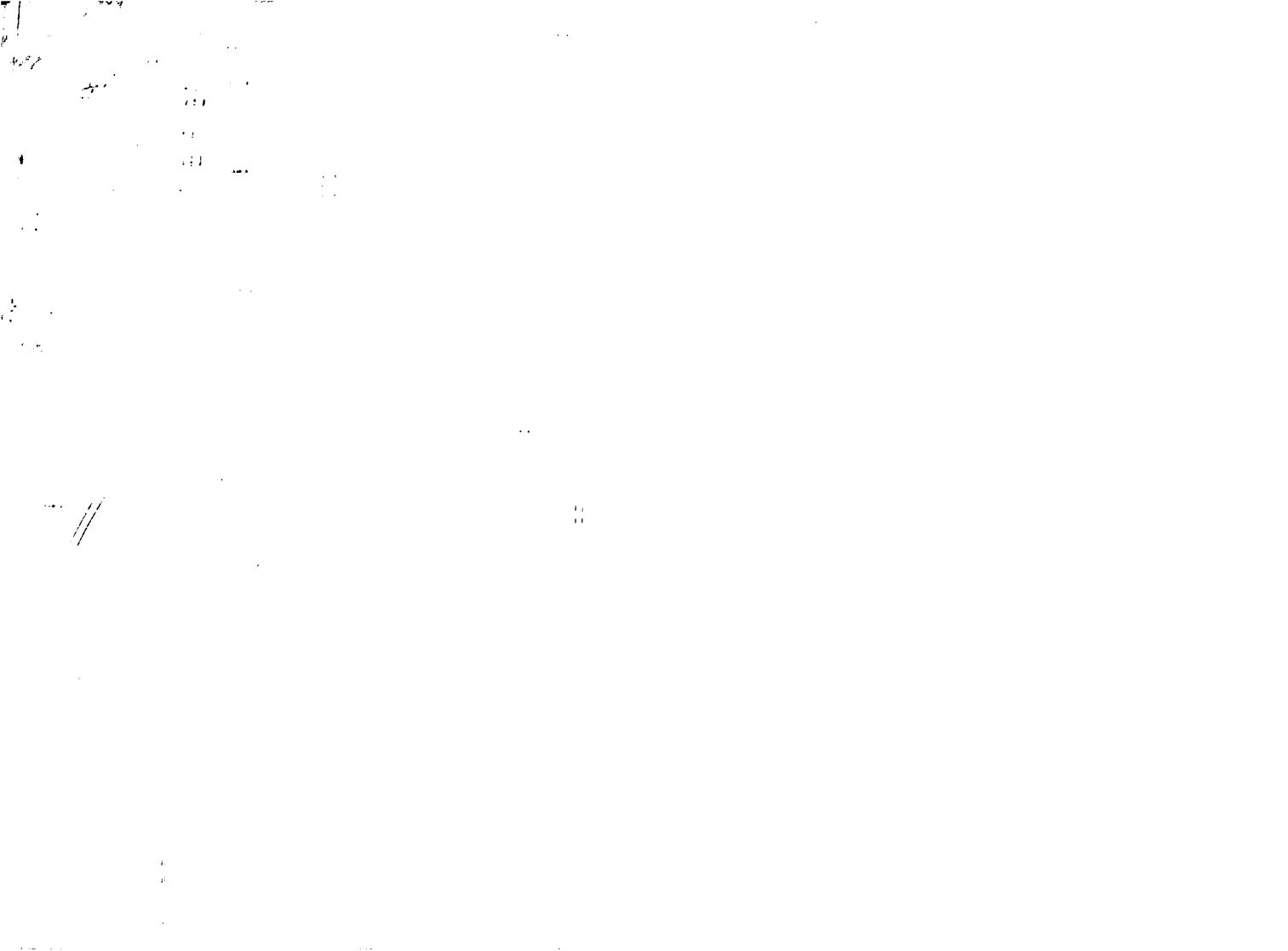
Još jedna gradska džamija, džamija Trnjak, nazvana je po mahalji Trnjak, ili poznatija kao Donja džamija. Nalazi se na obronku iznad pijace. Prvi put se spominje 1756. godine. U prizemlju ove džamije nalaze se kancelarije Medžlisa Islamske zajednice Doboj.

Džamija Selmija u Doboju

Džamija Trnjak u Doboju

- **Rimokatolička crkva**

*prema knjizi "110 godina župe Doboj", (vlč. Senjak, Josip, Doboj 2009.)
Internet izvori*

Nicejsko - carigradsko vjerovanje je ispovjest vjere na kojoj počiva ono što katolici vjeruju i ono glasi:

Vjerujem u jednoga Boga, Oca svemogućega, stvoritelja neba i zemlje, svega vidljivoga i nevidljivoga.

I u jednoga Gospodina Isusa Krista, jedinorođenoga Sina Božjega. Rođenog od Oca prije svih vjekova. Boga od Boga, svjetlo od svjetla, pravoga Boga od pravoga Boga. Rođena, ne stvorena, istobitna s Ocem, po kome je sve stvoreno. Koji je radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao s nebesa. I utjelovio se po Duhu Svetom od Marije Djevice: i postao čovjekom. Raspet također za nas: pod Poncijem Pilatom mučen i pokopan. I uskrsnuo treći dan, po Svetom Pismu. I uzašao na nebo: sjedi s desne Ocu. I opet će doći u slavi suditi žive i mrtve, i njegovu kraljevstvu neće biti kraja.

I u Duha Svetoga, Gospodina i životvorca; koji izlazi od Oca i Sina. Koji se s Ocem i Sinom skupa časti i zajedno slavi; koji je govorio po prorocima.

I u jednu svetu katoličku i apostolsku Crkvu. Ispovijedam jedno krštenje za oproštenje grijeha. I iščekujem uskrsnuće mrtvih. I život budućega vijeka. Amen.

Ono što je u Katoličkoj crkvi najsvetije su sakramenti po kojima je Isus Krist i danas nazočan u Crkvi. Ima ih sedam:

- Krštenje (krst)
- Potvrda (krizma, potvrda)
- Euharistija (misa, pričest)
- Ispovijed
- Bolesničko pomazanje
- Svećenički red
- Ženidba (brak)

Najpoznatija kršćanska molitva je Oče naš, koju je kršćane naučio sam Isus Krist:

*Oče naš
Koji jesi na nebesima,
sveti se ime tvoje,
dođi kraljevstvo tvoje,
budi volja tvoja,
kako na nebu tako i na zemlji.*

*Pater noster,
qui es in caelis,
sanctificetur nomen tuum;
Adveniat regnum tuum.
Fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra.*

*Kruh naš svagdanje daj nam danas
I otpusti nam duge naše
Kako i mi otpuštamo dužnicima našim.
I ne uvedi nas u napast,
Nego izbavi nas od zla. Amen.*

*Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.
Et dimitte nobis debita nostra,
Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris,
Et ne nos inducas in tentationem;
Sed libera nos a malo. Amen.*

• **Smjernice za istinski vjernički život dane su u Deset Božjih zapovijedi:**

- I. Ja sam Gospodin, Bog tvoj: Nemaj drugih bogova uz mene!**
- II. Ne izusti imena Gospodina Boga svoga uzalud!**
- III. Spomeni se da svetkuješ dan Gospodnji!**
- IV. Poštuj oca i majku da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji!**
- V. Ne ubij!**
- VI. Ne sagriješi bludno!**
- VII. Ne ukradi!**
- VIII. Ne reci lažna svjedočanstva!**
- IX. Ne poželi tuđeg ženidbenog druga!**
- X. Ne poželi nikakve tuđe stvari!**

Nešto o katoličkim blagdanima

6. decembar/prosinac: Svetac Nikola biskup

- Pominje se biskup Mire Nikola koji je u 4. vijeku živio na Južnoj obali današnje Turske. O njemu je preneseno mnoštvo legendi, po kojima je posebno brinuo o starima i djeci. Različiti običaji danas podsjećaju na njegova djela: Tako Nikola "dobru" djecu nagraduje slatkišima, a u cipele postavljene pred vratima on stavlja poslastice.

7. decembar/prosinac: 2. nedjelja došašća

- Čitanje ovoga dana podsjeća na ponovni dolazak Krista.

8. decembar/prosinac: Bezgrešno začće Blažene Djevice Marije

- Katolički praznik koji nas uči da je Marija začela oslobođena naslijeđenog grijeha kako bi rodila Isusa.

13. decembar/prosinac: 3. nedjelja došašća

- Čitanje se odnosi na Isusovo krštenje od strane Jovana Krstitelja.

20. decembar/prosinac: 4. nedjelja došašća

- Čitanje se odnosi na najavu Hristovog/Kristovog rođenja Mariji.

24. decembar/prosinac: Badnja večer

- Noćnom misom započinje sveta noć rođenja Isusovog. U omiljene običaje spadaju pokloni u znak sjećanja na poklon djeteta Božjeg ljudima, ukrašavanje ulica i prostorija, božićnog drveta, pravljenje kolijevki, igre oko kolijevke i Djed Mraz.

25. decembar/prosinac: Rođenje Gospodino/Božić

- Prvog dana praznika Božića rođenje Kristovo stoji u središtu narodnih pjesama, igara i običaja, koji se obavljaju u crkvama i u krugu porodice.

26. decembar/prosinac: Sv. Stjepan prvomučenik januar/siječanj:

- Drugog dana Božića pominje se jedan od prvih mučenika hrišćanstva/kršćanstva, sv. Stjepan koji je zbog svojih propovijedi bio oklevetan i kamenovan. Stjepan je prema predanju pripadao dijakonima koji su od apostola polaganjem ruke bili posvećeni kako bi Isusovim mladićima pomogli u njihovom radu.

Ustrojstvo katoličke crkve

Papa je poglavar Vatikana, a ujedno je biskup rimske biskupije i vrhovni poglavar Katoličke Crkve. Sadašnji, 265. po redu papa, zove se Benedikt XVI. (Joseph Ratzinger).

Katolička crkva u Bosni i Hercegovine dio je opće Katoličke crkve, pod duhovnim vodstvom pape i rimske kurije. Sastoji se od Vrhbosanske nadbiskupije, koja se dijeli na tri biskupije: Banjalučku, Mostarsko-duvanjsku i Trebinjsko-mrkansku. Skopska biskupija također pripada pod Vrhbosansku nadbiskupiju. U BiH postoje i dvije franjevačke provincije: Bosne Srebrene sa sjedište u Sarajevu i Uznesenja Marijina na nebo sa sjedištem u Mostaru. Prije rata bilo je 528 000 vjernika, a danas ih ima oko 215 000.

Vrhbosanska nadbiskupija

Vrhbosanska nadbiskupija ima svoje sjedište u Sarajevu, koje je tadašnji papa Ivan Pavao II. posjetio 1997. godine. Presvetom Srcu Isusovu posvećena je katedrala i nadbiskupija. Sarajevo je sjedište i mnogih redovničkih matičnih kuća, muških i ženskih: franjevačke provincije Bosne Srebrene, sestara Služavki Maloga Isusa, jedine autohtone ženske družbe u BiH, koju je osnovao prvi Vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler, Milosrdnica sv. Vinka Paulskog, Školske sestre franjevke. U njemu se nalaze i dvije bogoslovije: dijecezanska Vrhbosanska i franjevačka s visokim teološkim školama. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji, kojoj pripada i Doboj, ima 13 dekanata i 153 župe. Župa Doboj pripada Usorskom dekanatu. Teritorijalno, župa Doboj jedna je od najvećih u Nadbiskupiji.

Banjalučka biskupija

Banjalučka biskupija osnovana je 1881. godine bulom pape Leona XIII. Katedrala je posvećena sv. Bonaventuri. Ima oko 450 župa u šest dekanata. Jednu župu trenutno vode redovnici trapisti iz samostana Marija Zvijezda.

Mostarsko - Duvanjska biskupija

Mostarsko-Duvanjska biskupija osnovana je kada i banjalučka 1881. godine, a u svome imenu čuva spomen na prijašnju biskupiju u Duvnu. Zajedno s trebinjskom biskupijom, koja je uspjela preživjeti sve vrijeme turske vladavine, obuhvaća Hercegovinu, tj. južni dio države BiH. Mostarski biskup je ujedno i trajni upravnik trebinjske biskupije, od 1890. godine. Pastoralnu službu u mostarskoj biskupiji obavljaju dijecezanski svećenici i franjevci, dok u trebinjskoj franjevac nema. U biskupiji Mostar-Duvno trenutno živi oko 215.000 vjernika.

Trebinjsko - Mrkanska biskupija

Trebinjsko-Mrkanska biskupija najstarija je i najmanja u cijeloj Bosni i Hercegovini. Osnovana je prije 1022. godine. Ima oko 20.000 vjernika. Pastoralnu službu obavljaju samo dijecezanski svećenici. Puni joj je naziv Trebinjsko-Mrkanska, jer je u tursko doba neko vrijeme sjedište biskupije bilo na otočiću Mrkan kod Dubrovnika.

U svijetu ima oko milijardu i 150 milijuna katolika. U Katoličkoj crkvi ima oko 5000 biskupa, 408 tisuća svećenika i oko 760 tisuća časnih sestara.

Vatikan: Bazilika i Trg sv. Petra

Kratka povijest župe Doboj

Godine 1879. vojnička baraka je preuređena u katoličku kapelicu. Župna zidana crkva i kuća građene su od 1896. do 1910. godine. Do godine 1935. župa je bila posvećena svetoj Kristini, djevici i mučenici.

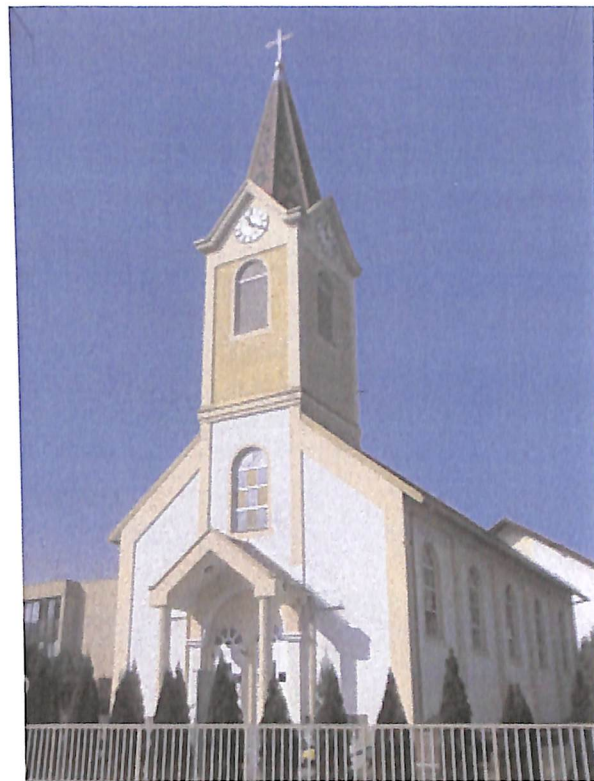
Tada patron ili zaštitnik postaje Presveto Srce Isusovo. U posljednjem ratu 1992. godine, ova crkva uništena je u potpunosti.

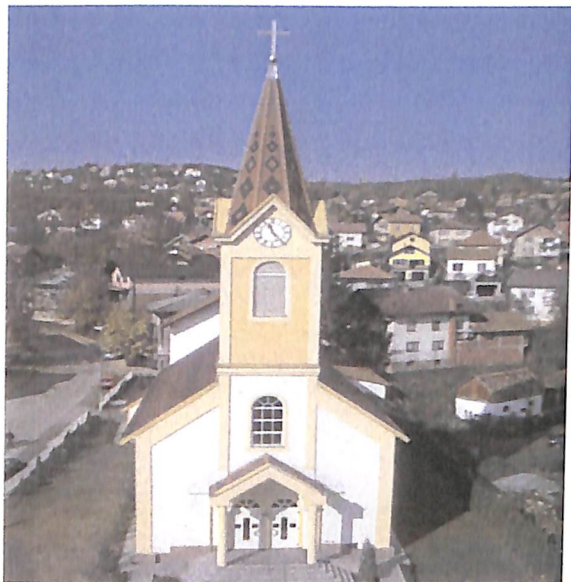
Stara župna crkva i drugi vjerski objekti u nizu

Župnik se u Doboju vratio 18. februara/veljače 2001. godine. Prvo obnavlja župnu kuću, u njoj kapelicu za bogoslužjenje, a zatim vrši pripreme za gradnju nove crkve. Kamen temeljac za novu katoličku crkvu u Doboju istih dimenzija kao što je bila i stara postavljen je 12. avgusta/kolovoza 2001. godine, a novoizgrađena crkva je otvorena 18. marta/ožujka 2002. godine. Njena gradnja je većim dijelom završena 2005. godine, kad je i posvećena. Sagrađena je uz pomoć dobrih ljudi.

Opština Doboju pokriva dijelove tri župe katoličke vjerske zajednice. Župa Doboju sa crkvom "Presvetoga Srca Isusova" i kapelom "Sv. Ante", podignutom 1930-tih na Čajrama. Župa Foča sa crkvom "Rođenja blažene djevice Marije" iz 1920-tih godina u selu Johovac, crkva "Sv. Juraja" u Bukovcu i kapelom "Sv. Roka" u selu Foča.

*Novoizgrađena crkva
Presvetog Srca Isusova u Doboju*

Crkva Presvetog Srca Isusova u Doboju

*Unutrašnjost crkve
Presvetog Srca Isusova povodom blagdana Božića*

Župa Doboj

Prema dostupnim podacima, u župi je od njenog osnivanja do 2006. godine kršteno 9178 osoba. Sadašnji dobojski župnik 15. je po redu. Osim župnika, u župi je djelovalo još 20 drugih svećenika i 41 časna sestra. Samostan u kome žive časne sestre u Doboju obnovljen je u listopadu 2009.

Obnovljeni samostan časnih sestara

Pogled na vjerske objekte sa dobojske tvrđave - Gradina

100

100

100

100

- **Jevrejska zajednica**

Eli Tauber,
Atijas dr. Danijel

- **Sinagoga**

Sinagoga (grč.)

Skupština, okupljanje. Zgrada u kojoj se obavljaju aktivnosti u judaizmu.

Većina jevrejskih zajednica bira ime za svoje sinagoge. Američke jevrejske zajednice često koriste njihova imena za njihove sinagoge. U Engleskoj, zajedničko je da se sinagoge nazivaju prema njihovim lokacijam. Npr. Zajednica može da se zove Keila Haim ili Keila Bet Miglat (Kuća izbjeglica) ali je poznata za vanjski svijet kao West Bagelton i District Synagogue.

Bet Ha Tefila (Kuća molitve)

U centru sinagoge je smještena Bima kod ortodoksnih Jevreja, dok je kod reformista i progresivnih zajednica Bima smještena tačno ispred Ark (Aron ha-kodeš).

Druga zapovjed zabranjuje ukrašavanje i činjenje slika, posebno u prostorijama za moljenje. Mnoge sinagoge nemaju nikakvih slika uopšte, ali imaju dekoraciju.

Ako je prostorija isključivo za moljenje, sjedišta moraju biti fiksirana, u tom slučaju, ona imaju kutiju ispred sebe nemjenjene vjernicima da mogu u njih odlagati svoje molitvenike i molitvene šalove. Ortodoksni Jevreji neće brinuti za te stvari, čak ni na Šabat, ali ostavite im njihove „kutije“.

Ako prostorija ima višestruku primjenu, namještaj u njoj mora biti lako pokretljiv, da bi se mogla prilagoditi svakoj namjeni. Takođe, mora posjedovati poseban pokrivač za Ark, za vrijeme kada se prostorija koristi za sekularne potrebe.

Mnoge sinagoge stavljaju religiozni moto na ili pored Arka. Dva zajednička mota su:

- **Znaj pred kim stojiš!**
- **Služi Bogu, sa radošću!**

Glavna uloga sinagoge jeste zajednička molitva. Sinagoga se povezuje i sa učenjem, i u tom svojstvu se naziva Bet midraš kuća učenja. Posebno se u dijaspori (izvan države Izrael), razvila jevrejska zajednica oko sinagoge. Ona je hram i središte zajedničkog života, važna ustanova.

Da bi se obavio obred u sinagogi, potrebno je najmanje deset Jevreja muškaraca, starijih od trinaest godina (minjan). Čelo sinagoge uvijek je okrenuto prema Jerusalemu. Sinagoga je mjesto zajedničke molitve, premda od 1. vijeka pa do danas, sinagoga se gradila tako da služi i kao konačište za putnike, Bet orhim. Kada su u pitanju umjetnost i arhitektura sinagoge, Jevreji su se prilagođavali životu izvan Hrama, prihvatajući dominantnu estetiku svog doba.

To je svojevrsan pomak od kolektivne religije iz najranijih vremena prema individualiziranoj religiji sinagoge, koja je mogla da opstane, prenesena u sve zemlje i sve zajednice.

Sve do modernih vremena, sinagoga je bila sjedište jevrejskog iskustva. S liberalnim tendencijama koje je donijela misao 18. i 19. vijeka, nastale su razne inovacije u sinagogama reformističkih i konzervativnih Jevreja.

Njemački reformisti su uveli orgulje i muziku u vjersku službu, što su do izvjesne mjere preuzele i konzervativne sinagoge u 20. vijeku.

Prihvatanje popovjedi, sveštenečke odjeće, govornog jezika okoline i sekularnog, pored vjerskog obrazovanja, predstavljali su osnovne elemente za razvoj savremene sinagoge.

Učešće žena u službi, prvo u reformističkoj zajednici, a kasnije i u mnogim drugim liberalnim kongregacijama, pojavilo se kao vrlo značajno pitanje, čak i u ortodoksnim krugovima. Na taj način, kako je sinagoga izašla iz geta, kao zajednice srednjevjekovnih vremena, moderno doba je izvršilo na nju veći uticaj od bilo kojeg drugog faktora u njenoj istoriji.

U starom dobu i u srenjem vijeku, sinagoga je bila nosilac svih jevrejskih vrijednosti, kao i središte većeg dijela aktivnosti jevrejske zajednice. Danas, opstajanje sinagoge, kao trajne odlike jevrejske civilizacije, ukazuje na opstojnost jevrejske tradicije koja nadilazi istorijsko vrijeme.

Šta treba znati prije posjete sinagogi

Svaka sinagoga ima tri posebna obilježja:

Na čelu sinagoge nalazi se poseban orman ili soba, gdje su smješteni svici Tore. To mjesto se zove Ark ili Aron ha kodeš (sveti ormar). Mora da bude prokrivač preko Arka. Ark je smješten uvijek na istočnoj strani sinagoge, na samom njenom kraju, zato što je to pravac prema Jerusalemu, gdje je bio Hram. Pored Arka je lampa koja je stalno upaljena. Zove se Ner tamid, što znači vječno svijetlo i podsjeća ljude da je Bog uvijek prisutan.

Bima je izdignuta platforma na kojoj se svitci Tore otvaraju i čitaju. Bima mora biti u sredini sinagoge ili sasvim blizu Arka.

U ortodoksnim sinagogama, žene i muškarci uvijek sjede razdvojeni za vrijeme molitve. Često su ta dva dijela razdvojena i nekom platnenom pregradom između muškaraca i žena, ali češće postoji galerija, nazvana „ženska galerija“.

U progresivnim sinagogama sasvim je uobičajeno da žene i muškarci sjede zajedno.

Molitvu u sinagogi vodi rabin ili kantor ili predmolitelj. Uobičajeno je, u sinagogi koja nema kantora, da molitvu vodi onaj koji posjeduje najviše vjerskog znanja.

Na vratima sinagoge sa desne strane stoji mezusa ili mizuza.

Aškenaska sinagoga u Sarajevu

Mezusa ili Mizusa (hebr.)

Pri ulasku ili izlasku sinagoge, obaveza je dodirnuti mezuzu i poljubiti poslije prste kojim je mezusa dodirnuta.

Dovratak. U prenesenom značenju odnosi se na dva biblijska pasusa (Peta knjiga Mojsijeva 6:4-9 i 11: 13-21) koji se prema Bibliji, trebaju zapisati na posebno pripremljenoj koži i pričvrsti na dovratke svih prostorija predviđenih za ljudski boravak (osim kupatila i toaleta).

Mjesto za mezuzu je gornja trećina desnog dovratka i postavlja se malo ukošeno prema kući. Danas se ovi pasusi zapisuju na pergament ručno i stavljaju se u mali kutijicu koja se postavlja sa desne strane ulaznih vrata. Na kutijici (koju mnogi greškom zovu mezusa) mezusa je pergament sa Šema Israel (u kutijici) na kojem obavezno stoji hebrejsko slovo Šin, što je akronim od Šadaj „Čuvar vrata Izraelovih“. Mezuzu na dovratku postavlja rabin i tom prilikom izgovara slijedeću molitvu:

„Baruh ata Adonaj Elohenu meleh haolam ašer kidešanu bemicvotav vecivanu tikboa Mezusa“

(Blagoslovljen si Gospode Bože naš koji si nas posvetio svojim blagoslovom i zapovjedio da postavimo mezuzu, mizuzu).

Mizusa

Kipa - Jarmulka

Talit

Kipa (hebr. vjerska kapica, jarmulka)

Prilikom ulaska u sinagogu obavezno je staviti na glavu kipa, a žene pokrivaju kosu maramom. Kapica kojom pripadnici jevrejske religije pokrivaju glavu svakodnevno, a obavezno prilikom molitvi i čitanja svetih knjiga. Jarmulka.

Talit - Molitveni ogrtač (šal)

Bijeli šal sa jednobojnim prugama, ukrašen resama na četiri ugla. Pripadnici jevrejske religije nose ga za jutarnje molitve i za Šabat i praznike. Na talitu se mora nalaziti i modra traka koja simbolizuje nebo i podsjeća na čovjekove aspiracije. Talit nose samo punoljetni muškarci nakon Bar Micve. Običaj je da se umrlog muškarca sahranjuje sa njegovim talitom.

Na osnovu davnog sefardskog običaja, ukrašavana su četiri ugla talita džepovima za. Rese, koji su pravljene četverougono od somota i našivani na četiri kraja molitvenog ogrtača (talita), boja im je bila ista kao ogrtač za Toru. Mjere kvadrata su bile 15x15 cm. i na njima je bilo izvezeno ime vlasnika i datum u obliku debelog cvjetnog ukrasa koji je bivao izvezen zlatom ili sebnim nitima ili na debljem kartonu. Slični vez ukrašava i vrećice za talit i tefilin i molitvenik, koji su takođe rađeni iz somota i sličnih boja kao i ogrtači za Toru.

Almenor (aram.) Bima

Uzvišena i ukrašena tribina postavljena na sredini sinagoge.

Ner tamid (hebr. Vječno svjetlo)

Kandilo ili posebna sijalica koja se drži stalno upaljena pred hehalom i koja treba da nas podsjeća na menoru koja je stalno gorjela u Hramu. Hehal (Palata).

Ovaj termin koristi se za zgradu Hrama koja se dijelila na <svetinju nad svetinjama>.

Kod Sefarda je ovo bio naziv za orman ili udubljenje (Aron ha kodeš) u koje se smještaju svici Tore.

Ark- Mjesto za čuvanje Tore.

Aron ha kodeš (hebr.) Kovčeg svetinje, orman ili udubljenje u zidu, u kojem su smješteni svici Tore. Ovaj orman ili udubljenje smješten je uvijek na istočnom zidu koji gleda ka Jerusalemu, prema kojem se svi Jevreji svijeta okreću prilikom svoje molitve. Aron ha kodeš prekriven je parohetom, koji je obično od pliša ili svile.

Običaj je da kada se Aron ha kodeš otvara, da bi se izvadila Tora na čitanje, svi prisutni ustaju.

Bima

Aron ha kodeš

Parohet

Vezeni pokrivač kojim se zastire Aron ha kodeš. Izvorno se odnosi na zavjesu koja je dijelila Svetinju nad svetinjama od Svetinje u šatoru od sastanka. II Knjiga Mojsijeva: „I načini zavjesu od porfira i skerleta...“ Čest dekorativni simbol na parohetu su lavovi. Lav je simbol Judinog plemena od kojeg vodi porijeklo većina savremenih Jevreja. Lavovi na parohetu pridržavaju krunu.

Paroheti su uglavnom rađeni od somota u boji crvenog vina ili tamno plavoj, a takođe i u zlatno žutoj koja vuče na oker. Vez je rađen zlatnim i srebrenim nitima, a ukrasi su bili floralno barokni sa posvetama i datumima.

Sefer Tora (hebr.)

Učenje, Knjiga uputa, Knjiga nauka. Zajedničko ime za usmenu i pisanu Toru. Zakon uključuje pet Mojsijevih knjiga koje po Septuaginti, grčkom prijevodu Starog zavjeta (oko 220. godine prije Hrista), nose slijedeće hebrejske i latinske nazive:

- Berešit Genesis (Postanak)
- Šemot Exodus (Izlazak)
- Vajikra Leviticus (Knjiga Levitska)
- Bemidbar Numeri (Brojevi, Brojanje)
- Devarim Deutenoromium (Ponovljeni Zakon)

Hebrejski naziv svake od pet Mojsijevih knjiga izveden je od riječi kojom započinje svaka od navedenih knjiga. Tora nije popis zakona, niti iznošenje Božijih djela u istoriji. Ona je i jedno i drugo. Ona se predaje od oca na sina i svaki od njih svojim opsluživanjem Zakona svjedoči šta je Bog učinio. Ispunjavajući Zakon, Jevreji ulaze u Božiji hesed (savezička ljubav), usvaja Božiji naum spasenja, ljubi što Bog ljubi, postaje „slika Božija“, živi život s Jahveom, Bogom svojim.

Grčki svijet govori o svemiru dovršenom skladno. Tora govori da svijet treba mijenjati, usavršavati i to čini Bog sam dok uspostavlja nove odnose sa svojim narodom.

Tora se u sinagogi čita svaki Šabat. Dok se čita Tora svi prisutni u sinagogi stoje. Tora se na svečan način vadi iz Aron ha-kodeš i obilazi vjernike da je mogu poljubiti. Tora se ne smije dirati rukom prilikom ljubljenja već se

dodiruje krajem resa talita koji se poslije dodirivanja ljubi. Zatim se Tora donosi do bima gdje se sa nje skida meil (pokrivač) i ostali ukrasi. U posebnim prilkama Tora se ukrašava sa rimonim koji zvone dok Tora obilazi vjernike i sa krunom. Jednom godišnje, kada se pročita cijela Tora slavi se praznik Simhat Tora. Šema israel čita se tri puta dnevno. Čitav sistem života pobožnog Jevreja nalazi se u Tori (Vajkra - Leviticus).

Jad (hebr.)

Ruka. Religiozni termin. Jad je mala palica (obično izrađena od drveta ili srebra) koja ima na kraju ruku i koristi se za čitanje Tore. Prema Halahi (jevrejskom pravu), zabranjeno je Toru čitati i dodirivati rukom (prstom).

Jad

Meil - ogrtač kojim se obmotava Tora

Ogrtač Tore izrađivan je od somota u cvenoj boji, tamno crvenoj, u crveno ružičastoj boji vina, svijetlo plavoj i plavoj, ljubičastoj i tamno ljubičastoj, žuto zelenoj, oker i smeđoj boji. Na ogrtačima Tore, srebrenim i zlatnim nitima sprijeda, izvezene su posvete, naokolo bi bio izvezen bogat cvijetni vez.

Na gornjem dijelu ogrtača Tore zašivan je čvrst pokrivač a na njemu dva otvora za „drvo života“. Bio je otvoren sa strane i širi u donjem dijelu.

Keter ha Tora (hebr.)

Kruna Tora. Kruna Zakona. Kruna koja se stavlja na držače svitaka Tore simbolizuje Kraljevstvo Tore.

Kruna Tore je obično izrađena od srebra ili pozlaćenog srebra i spada u grupu sinagogalnih predmeta.

Propast izraelskog kraljevstva i razrušenje Hrama preživjela je samo kruna Tore mudrost.

Magen Tora (hebr.)

Štit Tore. Ukras koji se vješa na Sefer Tora, obično od srebra. Najčešći motiv na ovom ukrasu su dva lava koja pridžavaju ploče Saveza sa Deset zapovjedi.

magen Tora

Rimonim (hebr.)

Narovi. U bogoslužbenom smislu - ukrasi u obliku krune sa zvončićima koji se stavlja u Sefer Tora.

Šofar (hebr.)

Prastari duvački instrument. Pravi se od roga bilo koje čiste životinje izuzev krave i vola, a koristi se u sinagogalnom bogoslužju na Roš ha šana (jevrejska Nova godina). Koristi se pred velike praznike, a posebno na Roš ha šana i na završnoj službi za Jom Kipur (Dan pokajanja).

Zvuci Šofara opominju vjernike da je to dan „Nebeskog suda“ i pozivaju na pokajanje. Na Jom Kipur oni simbolično najavljuju oprostaj grijehova. U staro doba Šofar je služio za najavu važnih događaja. Kaže se da je Objavi na Sinajskom brdu prethodio snažan zvuk Šofara.

Tefilin

Molitveno remenje koje muškarci tokom radnog dana vezuju na mišici slabije ruke (one kojom ne pišu) i po pravilu bi se ovo remenje trebalo nositi tokom cijelog dana, ali se obaveza ispunjava jednokratnim stajanjem. Većina Jevreja vezuje Tefilin samo kod jutarnje molitve.

- **Javno čitanje Tore**

Javno čitanje Tore obavlja se samo ako postoji minjan (deset punoljetnih muškaraca) i to ponedjeljkom, četvrtkom i subotom, ali i za polupraznik, praznik, post, Jom Kipur i Roš hodeš.

Alija (hebr.)

Penjanje - pristupanje javnom čitanju Tore prilikom zajedničke molitve.

Alijat Kohen

Pristupanje čitanju Tore pripadnika porodice Kohen, kojima po Halahi pripada to pravo, koje proizilazi iz toga da su Kohanim potomci Prvosveštenika Arona.

Alijat Levi

Pristupanje čitanju Tore pripadnika porodice Levi, na drugom mjestu poslije Kohena. Njihovo pravo da drugi čitaju Toru proizilazi iz toga da Leviti (pripadnici plemena Levi) nisu učestvovali u izgradnji zlatnog teleta, te su zato bili izabrani za obavljanje nesveštene službi u Hramu. Međutim, to vrijedi samo u slučaju kada su svi prisutni jednakog nivoa znanja. U slučaju da nije tako, Toru čita najučeniji. To je bilo pravilo po Halahi, ali u dijaspori je uobičajeno da Toru Kohen čita prvi a Levi drugi.

Alijat maftir

Dopunsko pristupanje čitanju Tore, što podrazumjeva čitanje subotom osmo, na Jom Kipur sedmo, na praznik šesto, na Tiša be Av, kao i na Jom Kipru popodne četvrto. Prije nego se pristupi čitanju Proroka, maftir se vraća na nekoliko stihova posljednje Alija, a zatim se čita Haftara sa uvodnim i zaključnim blagoslovima.

Alijat mašlim

Zaključno pristupanje čitanju Tore, što podrazumjeva čitanje subotom sedmo, na Jom Kipur šesto, a na praznik peto. Iza ove Alija, kao i poslije Alijat maftir čita se Haci Kadiš.

Alijat šeliši (hebr.)

Treće pristupanje čitanju Tore, uvriježeno u dijaspori, gdje se nije obaziralo na stepen učenosti, već se poslije Kohena i Levija davalo i ostalima da čitaju Toru. Biti pozvan na Toru kao treći smatra se velikom čašću.

Alijat šiši

Šesto pristupanje čitanju Tore uvriježeno u dijaspori. Prema zaslugi otaca, Kohen i Levi čitaju prvi i drugi, a učenima i uglednima dodjeljuje se čast treće i šeste Alije. Biti pozvan na Toru kao šesti predstavlja, takođe veliku čast.

Dobojska sinagoga

Jevrejska vjerska zajednica i Jevrejska opština u Doboju formirana je 1871. godine i od tada djeluje i radi do današnjih dana. U BiH danas djeluje pet jevrejskih opština, a Doboju je jedini grad u Republici Srpskoj kojeg, pored drugih vjerskih objekata, krasi i sinagoga. Ovakav vjerski objekat u BiH postoji još samo u Sarajevu.

Prva dobojska sinagoga izgrađena je 1874. godine, ali je u potpunosti uništena 1941. godine tokom Drugog svjetskog rata. Nakon obnove i rekonstrukcije porodične kuće Aleksandra Vrhovskog i Ota Kalmara izgrađene 1922. godine, uz pomoć dobrih ljudi, a posebno gospodina Slobodana Pavlovića i njegove supruge gospođe Mire, istaknutih dobročinitelja iz Čikaga, podignut je novi hram u slavu Božiju i na radost Jevreja dobojskog kraja i njihovih sugrađana.

Sinagoga "Bet šalom" u Doboju

Današnja dobojska sinagoga sagrađena je i osveštana u novembru 2003. godine i dobila naziv Bet Šalom (hebr. Hram mira). U zgradi u kojoj se nalazi sinagoga djeluje i Jevrejska opština u Doboju i Jevrejski kulturni centar sa bibliotekom. Danas je Jevrejska opština u Doboju malobrojna zajednica u odnosu na druge konfesije, ali aktivno djeluje i radi na očuvanju identiteta, vjere, kulture i tradicije svoga naroda, te razvijanju dobro susjedskih odnosa sa drugim narodima.

LITERATURA I KORIŠTENI IZVORI

- Grupa autora (2002): Enciklopedija Pravoslavlja, Beograd
Protodjakon Simić, dr. Pribislav (2000): Crkvena umetnost - Pregled razvoja graditeljstva i živopisa (drugo dopunjeno izdanje), Beograd
Vič. Senjak, Josip (2009): 110 godina župe Doboj, Doboj
Tauber, Eli (2007): Ilustrovani leksiokon judaizma, Sarajevo
Tucaković, Ekrem (2008): Dani otvorenih vrata, Sarajevo

Internet:

- [Http://www.eparhijazvornickotuzlanska.org](http://www.eparhijazvornickotuzlanska.org)
[Http://www.verujem.org](http://www.verujem.org)
[Http://www.svetosavlje.org](http://www.svetosavlje.org)
[Http://www.rijaset.ba](http://www.rijaset.ba)
[Http://www.bosnasrebrena.ba](http://www.bosnasrebrena.ba)
[Http://zupadoboj.usora.org](http://zupadoboj.usora.org)
[Http://www.katolickamisija.se](http://www.katolickamisija.se)
[Http://www.katolicki-tjednik.com](http://www.katolicki-tjednik.com)
[Http://peterjennings.co.uk](http://peterjennings.co.uk)
[Http://www.benevolencija.eu.org](http://www.benevolencija.eu.org)
[Http://www.vladars.net](http://www.vladars.net)
[Http://www.turizamrs.org](http://www.turizamrs.org)
[Http://www.opstina-doboj.ba](http://www.opstina-doboj.ba)
[Http://www.dobojturizam.com](http://www.dobojturizam.com)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске , Бања Лука

26/28(497.6 Добој)

ДАНИ отворених врата вјерских заједница у
Добоју = Dani otvorenih vrata vjerskih zajednica
u Doboju / [urednik Dario Atijas] . - Doboј :
Udruženje distrofičara, 2009 (Doboј : Štamparija
Udruženja distrofičara) . - 64 str. : fotogr. ; 21
cm

Tekst ćir. i lat. - Tiraž 200.

ISBN 978-99938-857-3-3

COBISS.BH-ID 1265944

